

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

**д. мед. наук, професорки Мудренко Ірини Григорівни
на дисертацію Орлової Ольги Вячеславівни «Непсихотичні психічні
розлади у пацієнтів, які доглядають за пацієнтами з деменцією»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії галузі
знань 222 «Медицина»**

Актуальність теми. У всьому світі близько 100 мільйонів людей живуть з обмеженими можливостями та важкими хворобами. Особи з різними фізичними або психічними обмеженнями, серед яких є і громадяни похилого віку з когнітивними порушеннями, потребують постійної присутності людини, яка надає необхідну допомогу та підтримку. Доглядач – це особа, яка тривалий час перебуває або щоденно відвідує чи, навіть, проживає разом із пацієнтом, підтримує постійний зв'язок, надає допомогу в повсякденному, і соціальному житті.

Доглядачі за пацієнтами з деменцією різного генезу можуть працювати вдома у хворого чи медичних, соціальних закладах профільованих для надання послуг догляду та добре обізнані про стан пацієнта з деменцією, є пов'язуючою ланкою між пацієнтом і лікарем, соціальними працівниками, іншими членами родини.

В Україні надання допомоги пацієнтам із деменцією, їх практичне застосування сприяють надмірному навантаженню на медичні стаціонари та відсутність альтернативного вибору для хворих та їх родичів. Переважним чином догляд тяжкохворими здійснюється саме в домашніх умовах. Роль у наданні родинної підтримки пацієнтам досить обтяжлива і часто турбує, впливає на здоров'я та якість життя доглядачів. Поза всяким сумнівом, на плечі родичів, медичних та соціальних працівників людини, що страждає на деменцію, лягає велика відповідальність, оскільки догляд за такими хворими може тривати багато років.

Метою дисертаційної роботи є на підставі системного дослідження соціально-демографічних, клініко-анамнестичних, клініко-психопатологічних та адаптаційних особливостей доглядачів за пацієнтами з деменцією розробити та впровадити програму їх комплексної реабілітації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно плану науково-дослідної роботи кафедри психіатрії, наркології та медичної психології Полтавського державного медичного університету (м. Полтава), «Психосоціальна дезадаптація в осіб із психічними непсихотичними розладами (предиктори формування, клініка, діагностика, реабілітація) № державної реєстрації: 0119U102861 та «Клініко-психопатологічні та параклінічні дослідження і оптимізація лікувально-реабілітаційних заходів при основних формах психічної патології та коморбідних розладах» № державної реєстрації: 0121U108235. Дана дисертаційна робота є її фрагментом.

Наукова новизна дослідження та одержаних результатів. Вперше на основі системного підходу обґрунтовано формування непсихотичних психічних розладів та психосоціальної дезадаптації у доглядачів за пацієнтами з деменцією.

Виявлено предиктори розвитку непсихотичних психічних розладів серед осіб, що доглядають за пацієнтами із деменцією.

Вперше з'ясовані клініко-психопатологічні особливості доглядачів за пацієнтами із деменцією та їх взаємозв'язок із психосоціальною дезадаптацією, диференційовано структуру їх непсихотичних психічних розладів і психосоціальної дезадаптації у контексті особливостей перебігу деменції хворих, яких вони доглядають, визначено їх взаємозв'язки та асоційованість. На основі аналізу особливостей психосоціального функціонування у доглядачів, визначені джерела, що мають асоційованість із вираженістю клініко-психопатологічної симптоматики у хворих на деменцію, за якими здійснюється догляд.

Вперше вивчено патопсихологічні особливості доглядачів за пацієнтами із деменцією з урахуванням варіанту психосоціальної дезадаптації та психогенного психічного розладу. Показана роль тривоги, як результуючої відчуттів провини, тривоги і напруженості у стосунках. Обгрунтовано роль алекситимії як провідного персонологічного патерну, що бере участь у формуванні провідного типу і інтенсивності психосоціальної дезадаптації.

Вперше процес формування і прогресування психосоціальної дезадаптації в умовах догляду за хворими на деменцію оцінено в аспекті особистісних та соціально-демографічних особливостей доглядачів.

Вперше, встановлено, що для осіб, які здійснювали догляд за пацієнтами на основі родинного зв'язку, базовим, «наскрізним» порушенням була тривога, а у професійних доглядачів – астенія. Вперше з'ясовано, що у сімейних доглядачів достовірно частіше спостерігались неспсихотичні психічні розлади, а в групі професійних доглядачів відзначалася менша поширеність симптоматики психічних розладів, проявлялася переважно психосоціальною дезадаптацією і синдромом емоційного вигорання.

Вперше визначено, що у сімейних доглядачів психосоціальна дезадаптація носила більш виражений характер та була представлена переважно сімейним, виробничим та економічним варіантами. Професійні доглядачі найчастіше виявляли ознаки психосоціальної дезадаптації комунікативного варіанту.

Вперше доведено, що на фізичний та психологічний стан доглядачів негативно впливало збільшення часу, який витрачався на догляд за хворим.

Вперше за результатами дослідження встановлено прямий кореляційний зв'язок високих балів ступеня стресового навантаження з високим ступенем тяжкості психосоціальної дезадаптації у доглядачів за пацієнтами із деменцією різного генезу.

Вперше виявлено джерела дистресу, які сприяли порушенню загальних адаптаційних механізмів, а також враховано роль психологічних чинників у

розвитку психосоціальної дезадаптації, дистресу, зниження показників якості життя та їх вплив на формування синдрому емоційного вигорання та непсихотичних психічних розладів.

Практична значимість одержаних результатів. Практична значущість результатів дисертаційного дослідження полягає у підвищенні якості реабілітації доглядачів за пацієнтами із деменцією різного генезу. Обґрунтуванні значимості виявлення психосоціальних факторів ризику, як складової формування непсихотичних психічних розладів у доглядачів за пацієнтами із деменцією.

На основі отриманих результатів соціально-демографічного, клініко-анамнестичного, клініко-психопатологічного та психодіагностичного обстеження розроблено обґрунтовану комплексну персоніфіковану систему диференційованої реабілітації для доглядачів за пацієнтами із деменцією різного генезу, що базується на поєднанні психоедукації, психо- та фармакотерапії.

Встановлено, що для сімейних доглядачів головною метою реабілітаційного процесу має бути адаптація до нових змінених умов життя, пов'язаних із важкою хворобою родича та терапія психопатологічних розладів, для чого високу ефективність показало застосування когнітивно-біхевіоральної та сімейної психотерапії. Профілактична робота з сімейними доглядачами повинна бути спрямована передовсім на попередження рецидивів непсихотичних психічних розладів і відновлення психосоціальної адаптації.

Доведено, що для професійних доглядачів провідною метою реабілітації була корекція дезадаптивних поведінкових тенденцій із застосуванням методів групової психотерапевтичної корекції та особистісно-орієнтованої реконструктивної психотерапії. Для професійних доглядачів основну увагу слід спрямовувати на профілактику синдрому емоційного вигорання за допомогою аутогенного тренування з акцентом на навчання

методам релаксації та саморегуляції вегетативних функцій з метою підвищення стресостійкості.

Впроваджено в практичну роботу комплексну персоніфіковану систему диференційованої реабілітації для доглядачів за пацієнтами із деменцією різного генезу, що побудована з урахуванням виявлених предикторів, клініко-психопатологічних особливостей та патогенетичних особливостей і взаємовпливу.

Вищевказана система впроваджена в практику роботи: КП «3-я міська клінічна поліклініка Полтавської міської ради»; КНП «Вінницька обласна клінічна психоневрологічна лікарня ім. О.І. Ющенка Вінницької обласної ради»; КП «Обласний заклад з надання психіатричної допомоги Полтавської обласної ради»; КНП «Обласна клінічна психіатрична лікарня Кіровоградської обласної ради»; КНП «Одеський обласний медичний центр психічного здоров'я» Одеської обласної ради; ДУ «Інститут неврології, психіатрії та наркології НАМН України»; КП «Дніпропетровська багатoproфільна клінічна лікарня з надання психіатричної допомоги» Дніпропетровської обласної ради.

Отримані наукові дані використовуються в навчальному процесі кафедри психіатрії, наркології та медичної психології Полтавського державного медичного університету МОЗ України; кафедри психіатрії, наркології, медичної психології та психотерапії Одеського національного медичного університету МОЗ України; кафедри неврології, психіатрії, наркології та медичної психології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна МОН України.

Дисертаційна робота Орлової О.В. виконана на належному науково-методичному рівні. Під час дослідження використовувався комплексний підхід до розробки принципів і алгоритмів проведення реабілітаційної програми для доглядачів да пацієнтами з деменцією. Статистично-математичні методи обробки даних є адекватними та сучасними, що

забезпечує необхідну достовірність та інформативність одержаних результатів.

Дисертаційна робота Орлової Ольги Вячеславівни повністю відповідає вимогам до оформлення кваліфікаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора філософії, викладена на 209 сторінках рукописного тексту. Робота складається з анотацій двома мовами (українська, англійська), вступу, сучасного огляду літератури, 4 розділів власних досліджень, аналізу і узагальнення отриманих результатів дослідження, висновків, списку використаних джерел. Матеріали дисертації ілюстровані 13 таблицями і 20 рисунками. Бібліографічний список містить 179 джерел, з них 45 % – закордонних.

Ступінь досягнення мети та повнота викладення основних положень дисертації в наукових публікаціях.

Вивчення та поглиблений аналіз дисертаційної роботи дозволяє дійти до висновку, що поставлена мета в ході виконання була повністю розв'язана дисертанткою. Результати дисертаційної роботи повністю оприлюднені у 15 наукових працях, з них 5 публікацій надруковані у фахових виданнях, затверджених Міністерством освіти і науки України, 1 публікація у виданні, що входить до міжнародної науково-метричної бази Scopus та 9 тез у матеріалах конференцій.

Загальна характеристика роботи. В анотації, яка викладена українською та англійською мовами висвітлено мету та завдання, стисло подані основні результати проведеного дослідження, що засвідчують апробацію наукової роботи.

Вступ відображає актуальність, чітке формулювання мети, завдань, об'єкта й предмета дослідження.

Перший розділ висвітлює результати аналізу літературних джерел, які опрацьовані дисертанткою та складаються з 5 підрозділів. Список обробленої літератури складається з 179 джерел, з яких більше половини опубліковані за останні п'ять років. Дані огляду літературних джерел свідчать про

актуальність та своєчасність обраної теми дослідження, наявність невирішених проблем, що стосуються як особливостей перебігу непсихотичної психічної патології у осіб, які здійснюють догляд за пацієнтами із деменцією, так і розробки сучасних методів їх реабілітації та профілактики.

Все вище наведене, обумовлює потребу у проведенні додаткових досліджень для з'ясування актуальних та сучасних проблем, що пов'язані із доглядом за пацієнтами із деменцією.

У другому розділі дисертації описується характеристика обстежених та методи дослідження. Для реалізації поставленої мети та задач дослідження було обстежено 104 доглядача за пацієнтами та 104 хворих із діагнозом деменція. Усі обстежені надали поінформовану згоду на участь у даному дослідженні.

Доглядачів було розподілено на 2 групи. Першу групу склали (58 осіб) близькі родичі пацієнтів, що мали родинні зв'язки (спорідненість зі спільного походження чи спорідненість, що заснована на шлюбі). До другої групи (46 осіб) належали професійні доглядачі по догляду за пацієнтами з деменціями різного генезу та працюють у даній сфері (медичні сестри, молодші медичні сестри, соціальні працівники).

Використаний у роботі клініко-психопатологічний метод базувався на загальноприйнятих підходах до психіатричного дослідження шляхом інтерв'ювання та здійснювався із застосуванням критеріїв Міжнародної класифікації хвороб 10-го перегляду.

Клініко-анамнестичне дослідження складалося з структурованого інтерв'ю, що було спрямоване на вивчення впливу біологічних і соціально-психологічних факторів.

Психометричні методи були покликані встановити причинно-наслідкові зв'язки між виявленими особливостями і симптомами в рамках психічного статусу обстежених пацієнтів. Надана у розділі інформація

свідчить про те, що обрані методи дослідження є відповідними щодо реалізації мети й завдань.

Для обробки та аналізу отриманих даних використовувався статистичний метод.

Третій розділ містить результати особливостей клініко-психопатологічної симптоматики, проявів психосоціальної дезадаптації у доглядачів за пацієнтами з деменцією.

Встановлено, що провідними психопатологічними синдромами серед сімейних доглядачів були: тривожно-депресивний $20,7 \pm 3,8\%$, депресивно-іпохондричний $15,5 \pm 4,1\%$, тривожно-фобічний $13,9 \pm 3,6\%$ та депресивний $17,2 \pm 2,1\%$ синдром. При обстеженні доглядачів, які належали до групи професійних: астенічний у $28,3 \pm 3,4\%$, астено-депресивний $23,9 \pm 2,5\%$, тривожно-астенічний $17,5 \pm 2,1\%$, астено-іпохондричний $8,7 \pm 1,9\%$.

У сімейних доглядачів достовірно частіше спостерігались неспсихотичні психічні розлади. Група професійних доглядачів відзначалась меншою поширеністю симптоматики психічних розладів, вони проявлялись переважно психосоціальною дезадаптацією і синдромом емоційного вигорання.

У четвертому розділі у відповідності до розробленого дизайну дослідження, було висвітлено результати обстеження доглядачів за пацієнтами із деменцією різного генезу, що дозволяли діагностувати наявність чи відсутність психосоціальної дезадаптації, та її особливості. З'ясувати вплив догляду за пацієнтом з деменцією на якість їх життя, адаптованість та стресогенне навантаження доглядачів під час догляду за пацієнтами.

Дослідження рівня ситуаційної та особистісної тривожності за у доглядачів за пацієнтами із деменцією різного генезу показав, що для сімейних доглядачів було характерним порогове стресове навантаження та високе стресове навантаження. Для професійних - високе стресове навантаження, що надавало змогу здійснювати ефективну діяльність, зокрема,

управлінської спрямованості, а також порогове стресове навантаження, що було спрямовано на подолання стресу.

За результатами дослідження якості життя доглядачів за пацієнтами із деменцією різного генезу як у першій групі, так і другій групах обстежених встановлено зв'язок між конкретними симптомами, а також коморбідними станами хворого на деменцію та якістю життя доглядача. Серед респондентів першої групи безпосередньо залежала від факту спільного проживання. Якщо пацієнт із деменцією та доглядач проживали разом, якість життя значно знижувалася за показниками: рольове функціонування, обумовлене фізичним станом $36,91 \pm 4,99$, життєздатність $39,01 \pm 6,38$ та рольове функціонування обумовлене емоційним станом – $37,78 \pm 1,98$.

У професійних доглядачів емоційний стан досить часто залежав від того, чи вдавалося доглядачеві знайти сенс у тому, що він робить. Саме ті професійні доглядачі, хто вбачав сенс у своїй трудовій діяльності та одержував від неї моральне задоволення, менше страждали від стресу, що відповідно впливало і на якість життя по наступним показникам: психічне здоров'я $54,27 \pm 5,58$, соціальне функціонування $64,27 \pm 2,14$ та загальний стан здоров'я $58,50 \pm 0,71$.

Дисертанткою описується, що доглядачі за пацієнтами із деменцією різного генезу, які надають свої послуги на професійному рівні є групою ризику відносно розвитку синдрому «емоційного вигорання», адже вони працюють у замкнених колективах від півроку і більше, а також задіяні у наданні різноманітної допомоги людям у критичних ситуаціях (медичні сестри/брати, соціальні працівники). Встановлено, що сприятливими факторами були молодий вік доглядачів, тривалий стаж роботи у даному напрямку, переважно понад 10 років, супутнє виснаження.

У п'ятому розділі авторка презентує розроблену на підставі отриманих даних різновекторну комплексну програму реабілітації як для сімейних, так і професійних доглядачів за пацієнтами із деменцією різного генезу. Програма складалася з 3 поступових етапів:

- перший - *психоедукація*, яку застосували для пацієнтів як першої, так і другої групи;

- другий - *лікувально-стабілізуючий*, який мав відмінності для сімейних та професійних доглядачів. Для першої групи використовувалася активна психотерапевтична інтервенція у вигляді відпрацювання негативних емоцій, релаксаційного тренінгу, когнітивного реконструювання та фармакотерапія; для другої - застосування методів психотерапевтичної корекції та групової особистісно-орієнтованої реконструктивної психотерапії;

- третій - *підтримувально-профілактичний* – проводився як для сімейних, так і для професійних доглядачів з метою закріплення досягнутого терапевтичного результату.

Згідно результатів катамнестичного дослідження дисертанткою встановлено, що у 93,1% сімейних доглядачів зберігалися отримані під час реабілітації результати, що свідчить на користь обраних методів психопрофілактики. У групі професійних доглядачів цей показник склав 93,5%, що демонструє досить високу стійкість досягнутих результатів. Отримані дані підтверджують ефективність розробленої комплексної програми реабілітації та профілактики для доглядачів за пацієнтами із деменцією різного генезу для обох груп.

Аналіз і узагальнення результатів дослідження демонструє основні аспекти проведеного дисертаційного дослідження, логічно сформульовані висновки та практичні рекомендації завершують викладення матеріалів роботи.

Загальна характеристика роботи є позитивною.

При наданні позитивної оцінки дисертаційному дослідженні, у дискусійному порядку вважаємо за доцільне обговорити наступні питання:

1. Стосовно якої нозології і варіанту психосоціальної дезадаптації було досягнуто найбільше позитивних результатів внаслідок вжитих заходів?

2. Розкажіть, будь ласка, про обґрунтування вибраної Вами групової форми роботи із сімейними доглядачами?

На завершення необхідно підкреслити актуальність, практичну значущість обраної теми наукової роботи, обґрунтування наукових положень, висновків та практичних рекомендацій, що є достовірно підтвердженими і відрізняються науковою новизною.

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Орлової Ольги Вячеславівни «Непсихотичні психічні розлади у осіб, які доглядають за пацієнтами з деменцією» представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 222 «Медицина», є завершеною науковою працею, в якій отримані сучасні науково обґрунтовані результати спрямовані вирішувати важливі наукові задачі медицини в області психіатрії. По сукупності нових отриманих результатів, актуальності, теоретичної і практичної значущості дисертаційна робота Орлової О.В. відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» та наказу МОН України №40 від 12.01.2017р. з останньою редакцією від 12.07.2019р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» щодо дисертації на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина». Орлова Ольга Вячеславівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 222 «Медицина».

Офіційний опонент:

доктор медичних наук, професорка
кафедри нейрохірургії та неврології
Сумського державного університету

Ирина МУДРЕНКО

*Підпис д.мед.н., професорки кафедри
нейрохірургії та неврології СумДУ завірюю*

Всесвітній секретар

А. Рубан

На завершення необхідно підкреслити актуальність, практичну значущість обраної теми наукової роботи, обґрунтування наукових положень, висновків та практичних рекомендацій, що є достовірно підтвердженими і відрізняються науковою новизною.

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Орлової Ольги Вячеславівни «Непсихотичні психічні розлади у осіб, які доглядають за пацієнтами з деменцією» представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 222 «Медицина», є завершеною науковою працею, в якій отримані сучасні науково обґрунтовані результати спрямовані вирішувати важливі наукові задачі медицини в області психіатрії. По сукупності нових отриманих результатів, актуальності, теоретичної і практичної значущості дисертаційна робота Орлової О.В. відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» та наказу МОН України №40 від 12.01.2017р. з останньою редакцією від 12.07.2019р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» щодо дисертації на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина». Орлова Ольга Вячеславівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 222 «Медицина».

Офіційний опонент:

доктор медичних наук, професорка
кафедри нейрохірургії та неврології
Сумського державного університету

Ірина МУДРЕНКО

Підпис: *Мудренко І*
Свідчення: *Ірина Мудренко*
Відділу кадрів